

POSTANOWIENIE

Dnia 25 lipca 2019 r.

Sąd Najwyższy w składzie:

SSN Agnieszka Piotrowska (przewodniczący, sprawozdawca)

SSN Katarzyna Tyczka-Rote

SSN Anna Owczarek

Protokolant Bożena Kowalska

w sprawie z powództwa Kościoła Adwentystów Dnia Siódmego w Rzeczypospolitej Polskiej
przeciwko Skarbowi Państwa - Prezydentowi Miasta S. i Gminie Miasta S.
o zapłatę,
na posiedzeniu jawnym w Izbie Cywilnej
w dniu 25 lipca 2019 r.,
na skutek zagadnienia prawnego
przedstawionego przez Sąd Apelacyjny w (...)
postanowieniem z dnia 14 grudnia 2018 r., sygn. akt I ACa (...),

"- Czy określony w art. 38g ust. 2 ustawy z dnia 17 maja 1989 r. o gwarancjach wolności sumienia i wyznania (t.j. Dz.U. 2017.1153) w brzmieniu nadanym ustawą z dnia 26 czerwca 1997 r. o zmianie ustawy o gwarancjach wolności sumienia i wyznania oraz o zmianie niektórych ustaw (Dz.U. 1998.59.375) sześciomiesięczny termin do wystąpienia na drogę sądową jest zachowany również w sytuacji, w której oparte na treści przepisu art. 38a ust. 4 ustawy z dnia 17 maja 1989 r. o gwarancjach wolności sumienia i wyznania, roszczenie o wypłatę odszkodowania nie było przedmiotem postępowania regulacyjnego wszczętego przez kościelną osobę prawną na podstawie art. 34a ust. 1 ustawy z dnia 30 czerwca 1995 r. o stosunku Państwa do Kościoła Adwentystów Dnia Siódmego w Rzeczypospolitej Polskiej (t.j. Dz.U.2014.1889), natomiast podmiot zobowiązany do wypłaty odszkodowania na podstawie § 3 rozporządzenia Rady Ministrów z dnia 14 czerwca 1999 r. w sprawie określenia państwowych jednostek organizacyjnych oraz jednostek samorządu terytorialnego, z których mienia mogą być wyłączone nieruchomości zamienne, oraz określenie państwowej jednostki organizacyjnej, na którą może być nałożony obowiązek zapłaty odszkodowania na rzecz osób prawnych kościołów, innych związków wyznaniowych i krajowych organizacji międzykościelnych, które zgłosiły roszczenia do Międzykościelnej Komisji Regulacyjnej

(Dz.U.1999.53.552), został dopozwany w procesie już po upływie wspomnianego sześciomiesięcznego terminu?

- Czy wynikające z treści art. 34a ust. 1 ustawy z dnia 30 czerwca 1995 r. o stosunku Państwa do Kościoła Adwentystów Dnia Siódmego w Rzeczypospolitej Polskiej roszczenie o nieodpłatne przekazanie na własność nieruchomości lub ich części będących uprzednio własnością Wschodnioniemieckiego Stowarzyszenia Adwentystów Dnia Siódmego (Ostdeutsche Verband der Gemeinschaft der Siebenten-Tags-Adventisten), reprezentowanego przez Środkowoniemieckie Towarzystwo (...), spółkę z ograniczoną odpowiedzialnością (Mitteldeutsche Grundstücksgesellschaft mit beschränkter Haftung), przysługuje którejkolwiek z kościelnych osób prawnych wymienionych w art. 4 ust. 2 tej ustawy?"

odmawia podjęcia uchwały.

UZASADNIENIE

W piśmie z dnia 16 lipca 2012 r. nazwanym wnioskiem o nieodpłatne przekazanie na własność nieruchomości, Kościół Adwentystów Dnia Siódmego w Rzeczypospolitej Polskiej (dalej: Kościół), wskazując jako uczestników Gminę Miasta S., Wojewodę (...) oraz Diecezję (...) Kościoła Adwentystów Dnia Siódmego w Rzeczypospolitej Polskiej, domagał się nieodpłatnego przekazania przez Gminę Miasta S. własności nieruchomości odpowiadającej dawnej nieruchomości objętej księgą gruntową Politzerstrasse nr 45, o powierzchni „około 0,2167 ha”, stanowiącej przed drugą wojną światową własność Wschodnioniemieckiego Stowarzyszenia Adwentystów Dnia Siódmego reprezentowanego przez Środkowoniemieckie Towarzystwo (...) sp. z o.o. Wniósł o dopuszczenie dowodu z opinii biegłego z zakresu geodezji w celu wydzielenia działki, odpowiadającej powierzchnią opisanej w pozwie nieruchomości kościelnej i jej nieodpłatne przekazanie powodowi w celu przywrócenia sprawowania na niej kultu religijnego. Wskazał, że postępowanie regulacyjne prowadzone przed Międzykościelną Komisją Regulacyjną, zmierzające do odzyskania przez powodowy Kościół opisanej nieruchomości zabudowanej w przeszłości Domem Modlitwy Adwentystów Dnia Siódmego, zakończyło się bez uzgodnienia orzeczenia. Uzupełniając braki formalne pozwu, powód sprecyzował, że pozwanym jest Gmina Miasta S. W odpowiedzi na pozew Gmina Miasto S. wniosła o oddalenie żądania zarzucając, że

strona powodowa nie określiła dokładnie, o jaką nieruchomość i o jakiej dokładnie powierzchni chodzi, a ponadto na obszarze objętym dawną księgą gruntową Politzerstrasse nr 45 znajduje się aktualnie droga publiczna, rondo i urządzenia służące ruchowi drogowemu, co uniemożliwia zwrot nieruchomości w naturze. W piśmie z dnia 20 października 2015 r. strona powodowa sprecyzowała, że wnosi o nieodpłatne przekazanie nieruchomości kościelnej objętej dawną księgą gruntową Politzerstrasse nr 45, która obecnie stanowi część działek o numerach 10/5, 10/6, 10/12, 10/13 oraz 39, będących własnością Gminy Miasta S., względnie o zasądzenie stosownego odszkodowania (k.237 verte). Postanowieniem z dnia 18 stycznia 2017 r., wydanym na podstawie art. 195 § 1 k.p.c. (k. 292) Sąd Okręgowy wezwał do udziału w sprawie w charakterze pozwanego Skarb Państwa - Prezydenta S. oraz dopuścił dowód z opinii biegłego z zakresu wyceny nieruchomości na okoliczność wysokości odszkodowania za wywłaszczenie nieruchomości, której dotyczy pozew.

Wyrokiem z dnia 14 lutego 2018 r. Sąd Okręgowy w S. zasądził od pozwanego Skarbu Państwa - Prezydenta Miasta S. na rzecz powoda kwotę 1 039 500 zł. i oddalił powództwo w pozostałej części. W apelacji od tego wyroku pozwany Skarb Państwa - Prezydent Miasta S. zarzucił wadliwą ocenę dowodów z przedstawionych przez powoda dokumentów prywatnych i nieustalenie przez Sąd na podstawie dowodu z opinii biegłego z zakresu geodezji, jakim dokładnie częściom działek o numerach 10/5, 10/6, 10/12, 10/13 oraz 39 oraz o jakiej powierzchni, odpowiada dawna nieruchomość kościelna, objęta księgą gruntową Politzerstrasse nr 45. Zdaniem apelującego, Sąd pierwszej instancji niewłaściwie określił wysokość odszkodowania przy braku ustaleń co do wartości spornej nieruchomości i błędnie zasądził je od Skarbu Państwa Prezydenta Miasta S. na rzecz powoda w sytuacji, w której żądanie pozwu, skierowane przeciwko Gminie Miasta S., dotyczyło nieodpłatnego przekazania objętej pozwem nieruchomości w naturze, zaś z ustaleń Sądu Okręgowego wynika, że powodowi nie przysługiwało prawo własności tej nieruchomości ani też nie jest on następcą prawnym poprzedniego właściciela. Pozwany zarzucił ponadto wadliwe przyjęcie, że w sprawie występuje współuczestnictwo konieczne Gminy Miasta S. i Skarbu Państwa- Prezydenta S. po stronie pozwanej oraz błędne uznanie, że wezwanie

Skarbu Państwa - Prezydenta S. do udziału w sprawie ma skutek na dzień wytoczenia powództwa, a nie na dzień wydania przez Sąd postanowienia o dopozwaniu Skarbu Państwa. W apelacji sformułowano ponadto zarzut wadliwego przyjęcia, że nie doszło do wygaśnięcia roszczenia powodowego Kościoła skierowanego przeciwko Skarbowi Państwa- Prezydentowi S. wobec pozwania w ustawowym sześciomiesięcznym terminie tylko Gminy Miasta S.. Skarżący zakwestionował także zaniechanie przez Sąd Okręgowy umorzenia postępowania mimo wystąpienia okoliczności uzasadniających ten sposób jego zakończenia.

Przy rozpoznawaniu apelacji Sąd Apelacyjny powziął istotne wątpliwości prawne objęte przedstawionymi Sądowi Najwyższemu na podstawie art. 390 § 1 k.p.c. do rozstrzygnięcia zagadnieniami prawnymi.

Sąd Najwyższy zważył, co następuje:

Ustanowiona w art. 390 § 1 k.p.c. instytucja pytań prawnych, jako odstępstwo od konstytucyjnej zasady niezawisłości orzeczniczej sędziów, którzy w sprawowaniu swojego urzędu podlegają jedynie Konstytucji oraz ustawom (art. 178 ust. 1 Konstytucji RP), wymaga ścisłej wykładni, zatem merytoryczna, wiążąca pomoc prawna Sądu Najwyższego może nastąpić wyłącznie w sytuacji, w której występuje rzeczywista potrzeba wyjaśnienia poważnych wątpliwości jurydycznych o decydującym znaczeniu dla rozstrzygnięcia sprawy, pozostających w integralnym związku z tym rozstrzygnięciem (por. uzasadnienie uchwały składu siedmiu sędziów Sądu Najwyższego z dnia 30 kwietnia 1999 r., III CZP 62/98, OSNC 1999, nr 10, poz. 166). Sąd Najwyższy zwracał przy tym wielokrotnie uwagę, że wątpliwości sądu powszechnego powinny być sformułowane i uzasadnione w sposób usprawiedliwiający wahania w wyborze konkretnego rozwiązania przedstawionego problemu spośród kilku mogących znaleźć zastosowanie w sprawie. Przedstawiając zagadnienie prawne, sąd jest zobligowany szczegółowo wyjaśnić, na czym polegają jego wątpliwości i dlaczego uważa je za poważne, Przymiotnik kwalifikujący „poważne” oznacza, że istnieją zasadnicze trudności w ich wyjaśnieniu przy wykorzystaniu podstawowych metod wykładni, zwłaszcza w sytuacji, gdy możliwa jest różna interpretacja budzących wątpliwości przepisów, przy czym za każdą z możliwych interpretacji przemawiają doniosłe, w ocenie sądu

odwoławczego, argumenty prawne, gdy ponadto brak jest wypowiedzi Sądu Najwyższego, odnoszących się do dostrzeżonego zagadnienia prawnego lub jednolitego i przekonującego sąd odwoławczy stanowiska nauki (por. postanowienie Sądu Najwyższego z dnia 16 maja 2012 r., III CZP 19/12, nie publ., oraz z dnia 12 maja 2011 r., III CZP 9/11, nie publ.). W razie powstania zwykłych wątpliwości interpretacyjnych sąd drugiej instancji powinien rozwiązywać je we własnym zakresie z wykorzystaniem wiedzy, jaką niosą same przepisy oraz ich interpretacja w dotychczasowym orzecznictwie i nauce (por. postanowienie Sądu Najwyższego z dnia 9 kwietnia 2010 r., III CZP 17/10, nie publ.).

Kwestia będąca przedmiotem pierwszego z przedstawionych zagadnień nie jest kwestią nową czy dotychczas nieobecną w orzecznictwie Sądu Najwyższego. Ze względu na charakter rozpatrywanej sprawy i podobieństwo treści oraz celu rozwiązań prawnych dotyczących regulacji spraw majątkowych kościołów i związków wyznaniowych innych niż Kościół Katolicki, zawartych w ustawie z dnia 17 maja 1989 r. o gwarancjach wolności sumienia i wyznania (tekst jedn.: Dz. U. z 2017 r., poz. 1153, dalej: ustawa wyznaniowa lub „u.g.w.s.w.”), interpretowanych w duchu konstytucyjnej zasady równouprawnienia kościołów i innych związków wyznaniowych (art. 25 ust.1 Konstytucji) dopuszczalne było odpowiednie zastosowanie przez Sąd drugiej instancji dorobku piśmiennictwa i orzecznictwa Sądu Najwyższego w sprawach dotyczących regulacji spraw majątkowych Kościoła Katolickiego z uwzględnieniem ewentualnych różnic między unormowaniami zawartymi w ustawie z dnia 17 maja 1989 r. o stosunku Państwa do Kościoła Katolickiego w Rzeczypospolitej Polski (tekst jedn.: Dz. U. z 2018 r., poz. 380 ze zm., dalej: „u.s.P.K.K.”) a unormowaniami ustawy wyznaniowej z dnia 17 maja 1989 r. oraz ustawy z dnia 30 czerwca 1995 r. o stosunku Państwa do Kościoła Adwentystów Dnia Siódmego w Rzeczypospolitej Polskiej (tekst jedn.: Dz.U. z 2014 r., poz. 1889, dalej: „u.s.P.K.A.”). Zabieg ten zresztą Sąd Apelacyjny częściowo zastosował, przywołując niektóre z tych orzeczeń w uzasadnieniu postanowienia.

Stosownie do uregulowań zawartych w art.38 d ustawy wyznaniowej, postępowanie regulacyjne przed Międzykościelną Komisją Regulacyjną (dalej Komisja) wszczynane było z chwilą złożenia wniosku w Komisji przez kościelną

osobę prawną; uczestnicy postępowania (wnioskodawca, zainteresowane jednostki państwowe, samorządowe i kościelne) mogły zawrzeć ugodę, w przeciwnym razie zespół orzekający wydawał orzeczenie, od którego nie przysługiwało odwołanie; w innych przypadkach postępowanie przed Komisją kończyło się niezgodnieniem orzeczenia. W tej ostatniej sytuacji, stosownie do art. 38 g ust. 2 ustawy wyznaniowej, uczestnicy postępowania regulacyjnego mogli, w terminie sześciu miesięcy od otrzymania pisemnego zawiadomienia o niezgodnieniu orzeczenia, wystąpić o podjęcie zawieszonego postępowania sądowego lub administracyjnego, a jeżeli nie było ono wszczęte - wystąpić na drogę sądową pod rygorem wygaśnięcia roszczenia. Przy rozpoznawaniu sprawy przez sąd znajdowały zastosowanie zasady określone w art. 38 a i 38 b ustawy wyznaniowej.

W terminie wskazanym w przytoczonym przepisie, powód wniósł pozew do sądu powszechnego przeciwko Gminie Miasta S., w którym domagał się nieodpłatnego przekazania przez pozwaną Gminę prawa własności nieruchomości objętej uprzednio wnioskiem regulacyjnym, odpowiadającej dawnej nieruchomości, o której mowa w art. 34 a ust. 1 u.s.P.K.A. W powyższym terminie powód nie sformułował w pozwie, ewentualnie dodatkowym piśmie procesowym złożonym także z zachowaniem tego terminu, żądania rozpoznania i rozstrzygnięcia przez sąd, stosownie do wyniku postępowania, pozostałych sposobów zaspokojenia roszczeń regulacyjnych, wymienionych w art. 38 a ust. 4 ustawy wyznaniowej, skierowanych przeciwko właściwym podmiotom zobowiązanym do ich zaspokojenia stosownie do przepisów ustawy wyznaniowej oraz przepisów wykonawczych. Zgodnie z art. 38 a ust. 4 u.g.w.s.w., jeżeli przywrócenie kościelnej osobie prawnej własności nieruchomości nie jest możliwe z uwagi na trudne do przewyżczenia przeszkody, przyznaje się jej nieruchomość zamienną, a jeżeli nie jest to możliwe, osobie tej przyznaje się odszkodowanie ustalone według przepisów o wywłaszczeniu nieruchomości. To rozwiązanie prawne jest podobne do unormowanego w art. 63 ust. 1 u.s.P.K.K., co czyni dopuszczalnym odpowiednie stosowanie reguł przyjętych w załatwianiu spraw majątkowych Kościoła Katolickiego. Można zatem przyjąć, że także na gruncie ustawy wyznaniowej, roszczenia dochodzone przez Kościół Adwentystów Dnia Siódmego w postępowaniu regulacyjnym przed Komisją, a następnie przed sądem

powszechnym, dotyczące nieruchomości stanowiącej przed drugą wojną światową własność Wschodnioniemieckiego Stowarzyszenia Adwentystów Dnia Siódmego reprezentowanego przez Środkowoniemieckie Towarzystwo (...) sp. z o.o., zostały skonstruowano "kaskadowo". Podstawowym sposobem było przywrócenie (na gruncie art. 34 a ust. 1 u.s.P.K.A.- przekazanie) uprawnionym kościelnym osobom prawnym Kościoła Adwentystów Dnia Siódmego) własności nieruchomości. w naturze, a dopiero w sytuacji, w której natrafiało to na trudne do przezwyciężenia przeszkody, wchodziło w grę przyznanie odpowiedniej nieruchomości zamiennej, zaś w razie niemożności dokonania także i tej czynności, aktualizowało się przyznanie odszkodowania ustalonego według przepisów o wywłaszczaniu nieruchomości (por. wyrok Sądu Najwyższego z dnia 9 grudnia 2015 r., II CSK 33/15, OSNC-ZD 2017, Nr 1, poz. 5). O zastosowaniu odpowiedniego sposobu regulacji w postępowaniu przed Komisją decydowano w toku tego postępowania w zależności od okoliczności każdego, indywidualnie rozpoznawanego, przypadku. Te zasady obowiązują także w postępowaniu regulacyjnym. toczącym się po wniesieniu pozwu przed sądem według przepisów ustawy wyznaniowej, z uwzględnieniem przepisów kodeksu postępowania cywilnego (por. wyrok Sądu Najwyższego z dnia 14 marca 2018 r., II CSK 295/17, nie publ.) Uprawniona kościelna osoba prawna nie może wprawdzie skutecznie rozszerzyć zakresu przedmiotu roszczenia regulacyjnego w pozwie, ale dotyczy to wskazanych we wniosku rozpatrywanym przed Międzykościelną Komisję Regulacyjną, nieruchomości, a nie przewidzianych w art.38a ust.4 u.g.w.s.w. sposobów regulacji roszczeń majątkowych powoda, o wyborze których decyduje sąd, po przeprowadzeniu postępowania dowodowego i ustalenia istotnych dla sprawy faktów, stosownie do wyników postępowania. (por. wyrok Sądu Najwyższego z dnia 20 października 2016 r., II CSK 794/15, OSNC 2017, Nr 6, poz. 71). Jednoznacznego podkreślenia wymaga jednakże, że sądowe postępowanie regulacyjne jest postępowaniem toczącym się według przepisów przytoczonych wyżej ustaw, a zatem z zachowaniem zasad obowiązujących w postępowaniu procesowym. Chcąc zatem skutecznie przedstawić pod osąd sądu powszechnego żądanie regulacji spraw majątkowych powodowego Kościoła po fiasku postępowania regulacyjnego przed Komisją w odniesieniu do wskazanej w pozwie

nieruchomości, powód powinien był w pozwie, wniesionym z zachowaniem sześciomiesięcznego terminu zawitego, o którym mowa w art. 38 g ust. 2 u.g.w.s.w., jednoznacznie wskazać postulowany sposób regulacji roszczeń majątkowych, przez nieodpłatne przekazanie na własność nieruchomości, o której mowa w art. 34 a ust. 1 ustawy o s.p.k.a., ewentualnie przez przyznanie nieruchomości zamiennej, ewentualnie przez zasądzenie odszkodowania ustalonego według przepisów o wywłaszczeniu (art. 38a ust. 4 u.g.w.s.w.), wskazując jako pozwanych, właściwe w świetle przepisów, podmioty zobowiązane do zaspokojenia tych żądań, pod rygorem wygaśnięcia roszczenia rozumianego jako niedopuszczalność późniejszego (po upływie wskazanego terminu) skutecznego sformułowania i dochodzenia sposobu regulacji nie wymienionego w pozwie, ewentualnie w dodatkowym piśmie procesowym, wniesionym przed upływem prekluzyjnego materialnoprawnego terminu 6 miesięcy od dnia otrzymania zawiadomienia o niezgodnieniu orzeczenia przez Komisję.

W odniesieniu do drugiego z przedstawionych zagadnień prawnych należy podnieść, że stosownie do art. 3 u.s.P.K.A, Kościół ten rządzi się w swoich sprawach własnym Prawem Kościelnym i swobodnie wykonuje władzę duchowną i jurysdykcyjną oraz zarządza swoimi sprawami. Zgodnie z art.4 ust. 1 ustawy, organizację Kościoła określa jego Statut, uchwalany przez Zjazd Kościoła, zwany także "Synodem Krajowym Kościoła", zaś osobowość prawną posiadają: Kościół jako całość oraz wymienione w tym przepisie jednostki organizacyjne. Art. 34 a ust. 1 u.s.P.K.A. stanowi, że postępowanie regulacyjne w przedmiocie nieodpłatnego przekazania na własność wskazanej w tym przepisie nieruchomości lub ich części, wszczyna się na wniosek kościelnych osób prawnych. Na gruncie przytoczonych wyżej przepisów należy więc przyjąć, że określenie, która z kościelnych osób prawnych, wymienionych w ustawie, może wystąpić z tym roszczeniem należy do wewnętrznych spraw Kościoła. W rozpoznawanej sprawie nie wystąpiły jednak poważne wątpliwości prawne przedstawione przez Sąd Apelacyjny, skoro oczywistym jest, że uprawnioną osobą kościelną w rozumieniu przytoczonych przepisów jest Kościół Adwentystów Dnia Siódmego w Rzeczypospolitej Polskiej jako całość, będący powodem w rozpoznawanej sprawie.

Z przedstawionych względów Sąd Najwyższy orzekł jak w sentencji (art. 390 § 1 k.p.c.).

jw